

Siker és kudarc

A siker titka nem rejtélyes valami, nem véletlenszerű csoda eredménye, hanem megfejtethető, ha figyelmesen nyomon követjük a hozzá vezető utat. Először is a sikeres ember mindig a valóság talaján áll, miután fölmérte a valós helyzetet. Nem féloldalvást cselleng az úton, mint a részeg – egyszer jobbra, egyszer balra tántorogva, vagyis sohasem a végletek, az egyoldalúság rabja, mert mindig egyensúlyra törekszik, s ezt – akár könnyedén, akár erőfeszítés árán – de el is éri. Másrészt az örök vesztes sem holmi ármánykodás áldozata, mint ahogyan sokan hiszik, hanem törvényszerű következménye a helytelen magatartásnak.

Aki érdeklődik a történelem iránt, hamar rájöhethet, hogy a népek, országok sorsa mennyire hasonlít az egyes ember sorsára. Ebből a szempontból tanulságos dolog összehasonlítani az ezer év óta két szomszéd nép: a magyar és a szerb történelmét. Mi a hasonlóság és mi a különbség közöttük? A szerbek – görög források szerint – a 7. század első felében kezdtek betelepülni a Balkán-félszigetre, mely akkor jórészt Bizánc fennhatósága alatt állt, s sűrű erdővel borított, igen gyéren lakott terület volt. A szerbek az ott talált kevés lakost – főleg latinokat – hamar beolvasztották (asszimilálták) maguk közé. Ott viszont, ahol a bennszülött lakosság alkotta a többséget, beolvadásra (asszimilációra) nem került sor. Harcok és egyéb eszközök fölhasználásával fokozatosan önállósodtak, s végül Stefan Nemanjić koronát kért és kapott a pápától (1217). Ettől kezdve Szerbia elismert ország lett, mely nyugaton Boszniával, északon Magyarországgal, keleten és délkeleten Bulgáriával, délen pedig egyfajta görög országrésszel volt határos. Szerbia csúcspontját Dušan cár idejében érte el (1331-1355). Dušan cár elfoglalta Albánia és Macedónia nagy részét, miután a Bizánci Birodalom némely területeit is országához csatol-

ta. A hosszú határszakaszt azonban nem tudta állandóan ellenőrizni és védelmezni. Ebben az időben jelentkeztek ugyanis először törökök a Balkán-félszigeten, mint a Bizánci Császárság fizetett zsoldosai. Dušan cár előkészületeket tett arra, hogy a törököket kiűzze a Balkán-félszigetről. Ennek érdekében szövetségeseket keresett, s segítségért folyamodott a pápához is. Tervének a valóra váltását azonban váratlan halála megakadályozta. Ezután következett a maricai ütközet és a koszovói csata a törökökkel, az önállóság fokozatos elvesztése és a több évszázados török fennhatóság illetve megszállás vagy elnyomás. A maricai vereségről (1371) egy szerb középiskolai tankönyv vizsgálásul azt írja, hogy a törökök az éj leple alatt támadtak a szerb táborra, ezért tudtak győzni. Az 1389-es végzetes koszovói ütközetben pedig nemcsak a szerb, hanem a török uralkodó is életét veszítette. Bizonytalanná vált tehát a csata kimenetele, s tényként említi, hogy a csatamezőt először a megmaradt török sereg hagyta el. Mindamellet a szerb vereség nyilvánvaló volt.

Németh László a múlt század harmincas éveiben a közép-európai kis népekről, mint tejtévérekről beszélt, mert azt hitte, hogy történelmük és sorsuk sokban hasonló vagy azonos. Tévedett, mert nem ismerte jól ezeknek a népeknek a sajátosságait, alig tudott róluk valamit, s csak a hasonlóságra gondolt és az azonos érdekekre, s az összefogást szorgalmazta az akkori veszély elhárítása érdekében. Ezeknek a népeknek azonban nem voltak mindenben közös érdekeik, s az összefogásból nem lett semmi.

Ha most a magyar történelmet vesszük szemügyre, valóban találunk hasonlóságot a szerb történelemmel. Ezek röviden a következők: a magyarok egy része szintén úgy települt be a Kárpát-medencébe, mint a szerbek a Balkán-félszigetre, csak jó kétszáz évvel később. Királysá-

gukat viszont kétszáz évvel korábban alapították meg, s a hódítási láz őket is elfogta. Előbb csak Horvátországra terjesztették ki fennhatóságukat, aztán a Balkán-félsziget más területeire is, s ez a telhetetlenség ugyanúgy megbosszulta magát, mint a szerbeknél. Ez rántotta be ugyanis a magyarokat a török elleni értelmetlen hadakozásba, s ez okozta vesztüket is. Mátyás király nyugati hódításait szintén elvakultság vezette (Bécs elfoglalása). A török veszély aztán ugyanúgy jelentkezett a magyaroknál is, mint a szerbeknél, csak 150 évvel később vált majdnem végzetessé (Mohács, 1526), s a magyarság nagy többsége török fennhatóság, illetve megszállás alá került. A tanulság nyilvánvaló: az effajta területszerzés, mely más népek fölötti uralommal jár együtt, aligha lehet tartós és hasznos, mert rendszerint csak fölösleges bajt okoz a hódítóknak. A két szomszéd nép sorsa ettől kezdve élesen elvált egymástól, mert a különbség közöttük egyre nagyobb lett, s ez hozta magával, hogy a szerbek a török időkben jobban tudtak alkalmazkodni a kétségbeesett helyzethez, mint a magyarok. Együttműködtek ugyanis a török hatalommal mindaddig, amíg ennek hasznát vehették. A magyarok viszont törökellenes magatartásúak maradtak mindvégig. Ennek az oka nemcsak az észjárásbeli különbségben rejlik, hanem jórészt abban, hogy míg a szerbség vezetői szinte kivétel nélkül szerb származásúak voltak, akik egynek érezték magukat a többiekkel, érdekeiket messzemenően szemük előtt tartva, a magyarságnak viszont ezer év óta jórészt idegen eredetű vezetőik voltak, akik csak a maguk érdekeit érvényesítették mindenben. Lényegileg, azt hiszem, ez a különbség határozta meg a két nép további sorsát: a szerbség helyállását, gyarapodását és a magyarság fokozatos visszahúzódását – nemcsak a Balkán-félszigetről, hanem a Kárpát-medencében is. A különbség tehát fontosabbnak bizonyult a hasonlóságnál.

A Képes krónikában olvashatjuk, vannak vendég-jövevények, akiknek nemessége egyenlő a magyarokéval. Érdekes, hogy a jövevényeket vendégeknek (*hospes*) nevezi. Csakhogy ezek a jövevények nem vendégeként viselkedtek, azaz nem mentek el, mint ahogy a vendégtől elvárható lenne, hanem itt maradtak. Bizony hogy maradtak, mert itt jó soruk lett, jobb, mint az egykori ha-

zájukban volt. Hatalmas birtokokat kaptak, vagy szerezhettek, zászlós urakká, főurakká válhattak, s fokozatosan kiszorították a vezetésből a türkmagyarokat. Szent István királyt még arra is sikerült rábeszélniük, hogy rokonai ellen forduljon (Koppány főlnegyelése, Vata megvakítása, az erdélyi Gyula elleni hadjárat.) Ezek a jövevények folyamatosan érkeztek az országba. Már Géza fejedelem idejében elkezdődött a betelepülésük. A Képes krónika név szerint felsorolja őket: „Elsőnek Deodatus jött be a sanseverinói grófok nemzetségéből Adalbert prágai püspökkel együtt; ő keresztelte meg Szent István királyt. Aztán Németországból Wolfger jött öcsésével, Henrikkel háromszáz páncélos vitézzel; a hainburgi grófok közül valók. Géza fejedelem Küszén hegyét adta nekik és a Győr melletti szigetét. Tőlük származik a Héderiek nemzetsége. A Zsámbokiak Franciaországból származnak, Herman nemzetsége Gizella királynéval (Szent István bajor felesége) jött be: nürnbergi szabad emberek, örökségüket tekintve szegények; Búzád nemzetségét István király (II. Béla fia) hozta be, hogy a nevezett király segítségére legyen. A lázadó Csák nemzetséget Haholt törte le. Keled nemzetsége hatvan páncélos lovassal jött. Géza király ünnepélyesen fogadta, széles, dús birtokokat adott neki. A Babocsaik Sombergből jöttek, a Martonfalviak pedig Spanyolországból... Jöttek azután csehek, lengyelek, görögök, spanyolok, örmények, szászok, thüringiaiak, meisseniek és Rajna-vidékiek, latinok és izmaeliták, akik hosszabban időzván az országban, ám bár nemzetségük ismeretlen volt, magyarokkal mindenféleképpen házassági összeköttetésbe keveredve ugyanolyan nemességet és szállást nyertek.”

II. Endre (1205 – 1235 között uralkodott) a Barcaságot (Brassó és környéke Erdélyben) széles területi és kulturális önkormányzattal (autonómia) adományozta a betelepülő német lovagrendnek. A rend azonban nem akart beilleszkedni a magyar állam keretei közé, önálló államot akart szervezni birtokából, ezért a király fegyveresen űzte ki a lovagrendet az országból.

A tatár betörés hírére (1241) IV. Béla segítségkérő követséget küldött a nyugati uralkodóhoz, de segítség nem érkezett.

Az idegen eredetű királyok később is telepítettek be az országba németeket (szászokat) Erdélybe és a Felvidékre. A török időkben és a Habsburg-uralom alatt aztán folytatódott a betelepedés: a románok Erdélybe, a németek a Dunántúlra, a Tiszántúlra, Bácskába és a Duna mellé. Mivel a déli határ sokáig nyitott volt, szabadon jöhettek a Balkán-félszigetről a délszlávok (szerbek, horvátok, bunyevácok, sokácok) és nyomukban cigány családok is. Ezeknek a jövevényeknek egy részét sikeresen lehetett alkalmazni az elégedetlenkedő, lázongó őslakos magyarok ellen.

Balla Lajos – Laci az Aracs elnevezés eredetét kutató írásában (Aracs, VII. évfolyam 2. szám) többek között megemlíti, hogy ez a szó törökül szerszámot jelent. Lehetetlen, hogy egy templomot (és a hozzá tartozó helységet) szer számmal hozták volna összefüggésbe. A szerzőnek nyilván igaza van ebben. A szó tehát nem lehet török eredetű. Csakhogy Araç (magyarul Aracsnak ejtendő) nevű kisváros ma is létezik Törökországban – nem messze a Fekete-tenger partvidékétől. Erről bárki meggyőződhet, ha egy részletesebb Törökország-térképet szemügyre vesz. Az araç szó különben nemcsak szerszámot jelent, hanem eszközt is, s nyilván képzett szó, melynek alapszava az ara, ez pedig köz magyarul (lásd: Csallóköz, Szigetköz stb. földrajzi neveket), s ugyanolyan kicsinyítő képzővel ellátott szó, mint az Arad, Szeged, Kökénd (Kikinda régebbi magyar neve), Mohács, Kopács. Az ara másik képzős alakja pedig az aralik (mély ível ejtendő), mely nyitott, nyílt jelentésű. Az Aracs szó jelentése így már érthetővé válik, s az is, hogy ez a szó törökül beszélőktől származhat. Az oszmán-törököktől semmiképp, hiszen már jóval a török hódoltság előtt találkozhatunk vele a krónikákban. Tudjuk, hogy Szent István király 1030-ban Gellértet csanádi püspökké nevezte ki, s ő Aracs pusztán vagy településen templomot építtetett. Kik lakhattak akkor Aracson? Minden bizonnyal besenyők, akik egyfajta török nép voltak, s a krónikák őket nevezik fekete magyaroknak. Fejedelmük Ajtony akkor már nem élt. Szent Gellért legendája szerint ugyanis a marosvári Ajtony hatalmas fejedelem volt, s nem ismerte el Szent Istvánt minden magyarok

királyának. A király Csanádot küldte ellene. A küzdelemben sokan elhullottak mindkét részről. Csanád végül is az éj leple alatt rohanta le ellenfelét. Ajtonyt Csanád serege a csata helyszínén megölte. A fejét levágták, s elküldték a királynak. Bakay Kornél úgy véli, hogy az Ajtony elleni hadjárat 1018 tájára tehető. A besenyő családok azonban megmaradhattak Aracs környékén és az egész Tiszántúlon. Az Aracs szó eredetének és jelentésének a tisztázására tehát nincs szükség szabadelvű (liberális) világpolgárként széles körű kutatásba fogni – sem térben, sem időben.

Az Aracs-templomot később kibővítették, s a nyilván körülötte fekvő településsel egészen 1551-ig főnállott, amikor is Mehmed Sokolović töröknek mondott csapatai lerombolják sok más helységgel együtt. A templom állítólag még néhány évig egészben állt, majd elhagyottan pusztulásnak indult. Erről a hadjáratról a magyar történelem alig emlékezik meg. Ennek oka nyilván az, hogy a következő évi nagyobb szabású 1552-es hadjárat emlékezetesebb. Gondoljunk csak Temesvár, Szolnok, Drégely várak elestére és az egriek hősiesség helytállására (Gárdonyi Géza: Egri csillagok, Arany János: Szondi két apródja). Ki volt ez a Mehmed Sokolović? A magyar források nem sokat közölnek róla. Még pontos, hiteles nevét sem tudják. Egy helyütt egyszerűen Mehmed pasának nevezik, másutt azt közlik, hogy magas tisztségre emelkedett, s valaki megölte; egy másik helyen arról írnak róla, hogy Szulejmán szultán Mehmed görögországi beglerbéget az európai részekről gyűjtött sereg élén hadjáratra indítja, vagy azt, hogy Szokoli Mehmed ruméliai beglerbég. A török történészek Mehmed Pasa Sokollu néven emlegetik. Azt hiszem, a szerb történelemkönyvek írták meg az igazat. Radovan Samardžić egy igen terjedelmes könyvben mutatja be, amely gyermekkorától egészen a haláláig követi életútját. Ebből egy-két mozzanatra érdemes odafigyelni, mert így érthetőbbé válik a bosnyák kérdés is. A bosnyákok ugyanis mohamedán vallású délszlávok, akiknek az ősei a török időkben keresztény hitüket fölcserélték az iszlámmal, miközben (leginkább) szerb anyanyelvüket megtartották. Mehmed Sokolović is ezen az úton járt. Egy hercegovinai szerb családban nevelkedett, s több nyelv-

ven beszélő, nagy tudású rokona oktatta. Tizen-nyolc éves korában véradóként (dersimre) került török szolgálatba. A janicsárképző iskolában hamarosan kitűnt társai közül magas termetével és éles eszével. Magatartása és szolgálatkészsége egyre megnyerőbbé tette a szultán szemében, s az orosz eredetű szultánnénak is kedveltje lett. De előmenetelét nyilván annak is köszönhetette, hogy a pasák és agák közt sok rokona volt: Lala Mustafa pasa, Deli Husrev pasa, Ferhad pasa, Hasan pasa, Sinan bég, Rustem bég stb. Előbb a testőrség parancsnokaként kezdte, aztán a haditengerészet élére került, végül pedig Szulejmán kinevezte ruméliai beglerbéggé, azaz a balkáni területek kormányzójává, s mint ilyen 1551-ben azt a föladatot kapta, hogy a II. török hadsereg, vagyis az európai részéről összehozott csapatok élén hadjáratot vezessen a kétszínűséggel, hűtlenséggel vádolt magyarok (Fráter György Erdély kormányzója) ellen. A szultánt ugyanis arról értesítették, hogy Fráter György Erdélyt, amely addig független országként szerepelt, át akarja adni az osztrákoknak. A sereg Zalánkeménél (Slankamen) egy hónapig táborozott. Ez alatt az idő alatt élénk levelezés folyt közte és Fráter György között szerb nyelven, mert ez nem okozott semmi gondot egyik félnek sem. Fráter György ugyanis mint horvát származású (Usćećenović) jól értett szerbül. A beglerbég serege pedig szerémségi, bácskai és más részek szerb szabadcsapataival bővült. Miután azonban az egyezkedés nem járt sikerrel, a beglerbég szeptember 7-én Titelnél átkelt a Tiszán, s Becse ellen indult. A várost hatvanezer emberrel négy napig ostromolta, aztán Figedit, a vár kapitányát tárgyalás közben lefogta, s a várat birtokába vette. Innen Becskerek alá vonultak, s a várat másnap a várvédő katonák zendülése miatt el is foglalták. Csanád is megadja magát, s most már a többi vár vagy erőd sem tartott ki. Egyik helységet a másik után hagyták magára, miközben a megbízhatatlan szerbek elsőnek álltak át az ellenséghez. Temesvár ostroma, illetve védelme október 16. és 27. között zajlott le. Az eddigi gyors sikerek itt kudarcba ful-

ladtak. Temesvár alól ugyanis a beglerbég – a szultán engedélyével – abbahagyván az ostromot, ötezer katonája hátrahagyásával elvonult. Érdemes még megemlíteni, hogy az alatt az idő alatt, míg Becse ostroma zajlott, a szerbek Aracson (Vranjevo) gyűlést tartottak, melyen elhatározták, hogy településüket önként átadják a beglerbégeknek. Úgy látszik, Aracs lakosai akkor már szerbek voltak. Hogy mi történt a magyarokkal, arról nincs semmi hír.

A kiegyezés után (1867) újabb bevándorlási hullám indult. Ekkor már főleg zsidók érkeztek Galíciából (a mai Lengyelország és Ukrajna) területéről. Szabadon jöhettek, hiszen Galícia az Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott. Ezek kezdetben nem tudtak magyarul, felemás német nyelven (jiddis) beszéltek, s német nevűek voltak. Így könnyen beilleszkedtek a városok (főleg Pest) német eredetű polgárai közé. Új otthonukat átmeneti szállásnak tekintették Bécs irányában, a kedvező gazdasági helyzet azonban maradásra bírta őket, megtanultak magyarul, nevüket magyarosították, s magyarnak vallják magukat – persze ennek a szónak nem nemzetiségi, hanem csak állampolgári vonatkozásában, s részt kívánnak venni az élet minden területén – még a politikában is.

Az azonos észjárású jövevények, vagy legalábbis jelentős részük egymás, sőt az idegenek iránt is jóval nagyobb rokonszenvet éreznek, mint a törzsmagyarság iránt. Természetük hajtja őket, de érzékenyséjük is, hogy egy húron pendüljenek velük.

Versenyben vagyunk tehát – akár akarjuk ezt, akár nem, mert szomszédaink megragadnak minden alkalmat, hogy versenyre keljenek velünk. Nekünk erre a versenyre egyáltalán nincs szükségünk, mert senkit sem akarunk legyőzni. Nekünk együttműködésre van szükségünk. Mivel, úgy rémlik, szomszédaink erre alkalmatlanok, másutt kell keresnünk az együttműködés lehetőségét. Távollabb, a rokonok közt és azok között, akiknek a sorsa hasonló vagy azonos a miénkkel. Sokan – talán – el sem hiszik, hogy ilyen nép is van ezen a világon. Pedig van. Sok.